

СТРУКТУРА СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ПОНЯТТЯ QUANTITY

У цій статті аналізується структура семантичного поля поняття Quantity на матеріалі дефініцій Oxford Advanced Learner's Dictionary. У роботі встановлено межі семантичного поля аналізованого поняття та кількісні характеристики його структури. Проаналізовано одиниці та рівні цього поля, які вважаються результатами пізнання дійсності, що вивчаються через призму англійської мови.

Як категорія мислення *Кількість* належить до найбільш загальних відображень властивостей буття. Ця категорія є універсальною й необхідною з точки зору пізнання дійсності. В історії філософії вважається, що перше ґрунтовне визначення категорії *Кількість* належить Аристотелю: "Кількістю називається те, що можна поділити на складові частини, кожна з яких, дві їх чи більше, за своєю суттю є чимось одним певним" [1: 164]. Отже, основними ознаками категорії *Кількість*, за Аристотелем, є наявність складових у межах цілого та певний характер цих складових. Однак пізнання реальної природи речей вимагає уточнення загального визначення.

Розгорнутим визначенням категорії *Кількість* можна вважати виділення Аристотелем у структурі досліджуваної категорії *множинності*, якщо "кількість є обчислюваною", й *величини*, якщо "кількість є вимірюваною" [1: 164]. Необхідність виділення цих підтипів у межах основного поняття пояснювалось накопиченим досвідом пізнання дійсності, а саме, дискретною (*обчислюваною*) або недискретною (*вимірюваною*) природою речей.

Як показують результати аналізу тлумачних словників різноструктурних мов, зокрема, англійської, української й російської [2: 102], при семантизації поняття *Кількість* укладачі, в основному, наслідують і розвивають традицію Аристотеля. Загалом у сучасній лінгвістиці спостерігається неабиякий інтерес до дослідження основних мовних категорій, їхнього зв'язку з мисленнєвими категоріями, та особливостей їхньої реалізації у різноструктурних мовах, що пояснюється спробами побудови семантичної моделі світу.

Мовна категорія *Кількість*, яка є відображенням результатів пізнання дійсності, тісно пов'язана з категорією мислення. Ця категорія є мовною універсалією, оскільки представлена різними граматичними та лексичними засобами в усіх сучасних мовах [3: 161]. Визначення змісту й обсягу категорії *Кількість* у мові передбачає виявлення одиниць різних рівнів, що формально та лексично виражають кількісні відношення. Таким чином, аналіз представлення категорії *Кількість* у мові включає два основні аспекти: **формальний** (граматичний) і **змістовий** (лексичний).

Імовірно припустити, що граматичними засобами вираження категорії *Кількість* є мовні одиниці й категорії, які беруть участь в оформленні кількісних відношень. Основу змісту аналізованої категорії у мові становить ключове поняття *Кількість*, представлене у вигляді ієрархічної структури, яка включає численні підтипи поняття для експлікації ключового поняття. Отже, лексичними засобами вираження категорії *Кількість* є похідні від ключового поняття, які в межах словника чи тексту задіяні в його семантизації, тобто процесі інтерпретації позамовних даних.

Предметом даного дослідження є семантичне поле поняття *Кількість* (*Quantity*) в англійській мові. **Об'єктом** – є структура зазначеного семантичного поля, в одиницях і рівнях якого відображено результати пізнання дійсності, виражені мовними засобами.

Метою даного дослідження є виявлення особливостей структури семантичного поля поняття *Quantity* в системі англійської мови. Вихідним положенням даного дослідження є можливість виділення семантичного поля як певної ієрархічної структури на обмеженому за обсягом мовному матеріалі.

Традиційний для структурної семантики погляд на семантичне поле як певну понятійну структуру був започаткований Й. Тріром. На його думку, семантичне поле членується за допомогою словесних знаків, які людська свідомість накидає як сітку на нерозчленований понятійний континуум [4: 20-21]. Історія поля певного поняття є історією його змін та перечленувань. Динамічність і мінливість поняття на відміну від предметів, на думку Й. Тріра, потребують створення власних методів опису, оскільки з часом змінюється не тільки кількість словесних знаків, що належать до поля, а й їхні значення. Саме через мінливість поняття Трір пропонує застосовувати логічний, а не мовний підхід до процедури виділення семантичного поля.

Подальший розвиток ідей про структуру поняття дозволяє В. В. Левицькому [4: 226] окреслити основні сучасні методи виділення семантичного поля, серед яких: 1. Психофізіологічний метод, що базується на реєстрації реакцій інформантів на словесні стимули. 2. Психолінгвістичний метод, який спирається на інтуїцію інформантів (процедури опрацювання словесних асоціацій, вимірювання

близкості значень слів та ін.). 3. Лінгвістичні методи (зокрема, дистрибутивний і статистичний методи, компонентний аналіз).

У даному дослідженні структури семантичного поля поняття *Quantity* було застосовано **методику компонентного аналізу**. Можливість застосування цієї методики для дослідження семантики ключового поняття, яким є *Quantity*, спирається на припущення про те, що слова в словниковій статті групуються навколо пов'язаного з ними певного поняття або дескриптора, зміст яких вони певною мірою розкривають [5: 3]. Для аналізу семантики ключового поняття можливі два підходи до виділення семантичного поля (або побудови семантичної мережі): 1) на базі дефініцій тлумачного словника та 2) на матеріалі відповідних текстів (наприклад, праць з філософії, присвячених дослідженню категорії *Кількість* як категорії мислення).

У даному дослідженні використано системоорієнтований підхід на базі аналізу **матеріалу** дефініцій Oxford Advanced Learner's Dictionary – тлумачного словника англійської мови [7]. Великий обсяг використаного словника задовольняє вимоги високого ступеня деталізації різних характеристик досліджуваного поняття.

Досягнення основної мети – виявлення особливостей структури семантичного поля поняття *Quantity* передбачає виконання таких **завдань**:

1. Встановлення меж семантичного поля поняття *Quantity* на матеріалі дефініцій тлумачного словника англійської мови [7].
2. Упорядкування виявлених елементів семантичного поля й встановлення відношень між ними.
3. Аналіз структури ієрархії понять з погляду кількості її рівнів, одиниць та їхньої відносної "ваги" в структурі семантичного поля, встановленої за показником частоти.
4. Узагальнення особливостей структури аналізованого семантичного поля.

У цьому дослідженні за основу при виділенні семантичного поля було прийнято методику Ю. М. Караулова та ін. [5: 3], за якою семантичним множителем дескриптора вважається будь-яке слово дефініції словника: сигналом для віднесення слова до дескриптора слугувала наявність у них спільного семантичного множника, що зустрівся в системі на вищих рівнях. Враховуючи предмет даного дослідження, було вирішено обмежити обсяг аналізованого поняття лише його номінативними характеристиками, вираженими іменниками, подібно до словникової статті ідеографічного словника, який на думку Ю. М. Караулова та ін., "здебільшого є номінативним" [5: 5]. Наприклад, зі статті дескриптора *quantity* було вибрано такі семантичні множники, як іменники *an amount, a number, the measurement* (див. Табл. 1).

Структуру семантичного поля аналізованого поняття *Quantity*, таким чином, представлено через ієрархію його семантичних множників. Причому семантичними множниками вважалися лише іменники, які використовуються на позначення загальнозживаних нейтральних понять, без обмежень їхнього вживання, як наприклад, у статті *part: parts [pl.] (old-fashioned, informal) a region or an area* – це значення не приймається до уваги. Позиція семантичних множників у Табл. 1 відображає порядок їхнього слідування в словниковій статті тлумачного словника.

У даному дослідженні представлення структури семантичного поля поняття *Quantity* обмежено п'ятьма рівнями похідних. Вихідний рівень ключового поняття вважається нульовим. Починаючи з другого рівня відбираються поняття, у тлумаченні яких виявлено семантичні множники, спільні з поняттями, що зустрілися на вищих рівнях. Поняття розгалужується на похідні саме на тому рівні, де воно було виявлено вперше, без повторень цього розгалуження на нижчому рівні (пор. у Табл. 1, *size 2* і *4* рівні). Причому обсяг поняття, а значить, і межі семантичного поля, залежать від прийнятого підходу до тлумачення ключового поняття. Отже, семантичне поле аналізованого поняття *Quantity* становлять виявлені у статтях словника номінативні ознаки, які мають спільні семантичні множники.

Взагалі, у встановленні меж семантичного поля через добір семантичних множників на базі тлумачень словника можливі два основні підходи: 1) врахування на нижчих рівнях ієрархії лише нових семантичних множників без повторення виявлених вище й 2) представлення повного інвентаря семантичних множників понять нижчих рівнів.

При цьому реалізація першого підходу дає можливість встановити межі певного семантичного поля. Застосування другого підходу, використаного в даному дослідженні, уможливує не тільки отримання інформації про склад і структуру відношень між семантичними множниками різних рівнів ієрархії, а й встановити кількісні характеристики елементів структури семантичного поля такі як загальна кількість семантичних множників певного рівня або поняття й відносна "вага" окремого семантичного множника через встановлення показників його частоти. При цьому треба зауважити, що необхідно розрізняти поняття *межі семантичного поля*, тобто склад різних семантичних множників у його структурі, і загальна кількість семантичних множників, що зустрічаються у структурі поля з різною частотою.

Аналіз даних, наведених у Табл. 1, дозволяє виявити певні особливості структури семантичного поля досліджуваного поняття *Quantity*. Серед семантичних множників першого рівня найбільшу кількість різних семантичних множників (23) має поняття *measurement*, яке використовується на позначення вимірюваної, не дискретної величини. Натомість найчастотнішим семантичним множником у структурі поля є поняття *amount* на позначення множинності або обчислювальної кількості (див. Табл. 2).

Таблиця 2.

Кількісні характеристики семантичних множників поняття *Quantity*

№	Поняття	1 рівень, частота	2 рівень, частота	3 рівень, частота	4 рівень, частота	5 рівень, частота	Абсолютна частота
1	quantity	–	1	–	–	–	1
2	amount	1	2	3	2	2	10
3	number	1	1	1	1	–	4
4	measurement	1	–	1	–	–	2
5	sum	–	1	1	–	–	2
6	size	–	1	1	1	–	3
7	length	–	1	1	–	1	3
8	total	–	–	1	–	–	1
9	extent	–	–	1	–	–	1
10	distance	–	–	1	1	1	3
11	piece	–	–	1	1	3	5
12	area	–	–	–	2	3	5
13	point	–	–	–	1	–	1
14	difference	–	–	–	1	1	2
15	part	–	–	–	1	3	4
16	item	–	–	–	1	–	1
17	direction	–	–	–	1	1	2
18	period	–	–	–	1	1	2
19	place	–	–	–	–	2	2
20	detail	–	–	–	–	1	1
21	fact	–	–	–	–	1	1
22	quality	–	–	–	–	1	1
23	feature	–	–	–	–	1	1
24	time	–	–	–	–	1	1
25	mark	–	–	–	–	1	1
26	unit	–	–	–	–	1	1
27	end	–	–	–	–	1	1
28	section	–	–	–	–	1	1
29	member	–	–	–	–	1	1
30	thing	–	–	–	–	1	1
31	article	–	–	–	–	1	1
32	object	–	–	–	–	1	1
33	position	–	–	–	–	1	1
34	aspect	–	–	–	–	1	1
35	condition	–	–	–	–	1	1
36	state	–	–	–	–	1	1

Аналіз кількісних характеристик семантичних множників поняття *Quantity*, наведених у Табл. 2, дозволяє зробити такі основні **висновки** щодо структури його семантичного поля:

1. У семантичне поле досліджуваного поняття входить 35 семантичних множників, які зустрічаються у структурі поля з різною частотою й відповідають 70 похідним на п'яти рівнях поля. Структура семантичного поля аналізованого поняття *Quantity* відрізняється значною розгалуженістю, тобто більшою кількістю похідних на нижчих рівнях (1 – 3, 2 – 7, 3 – 12, 4 – 14, 5 – 34).

2. Виявлені семантичні множники відрізняються у структурі поля різними показниками абсолютної частоти. Результати аналізу структури семантичного поля виявляють певну закономірність між спадом частоти, семантичних множників у структурі поняття й зростанням їхньої кількості, тобто більшої розгалуженості структури на нижчих рівнях. За частотою семантичних множників чітко виділяється ядро семантичного поля аналізованого поняття – семантичний множник *amount*, який зустрічається 10 разів на усіх п'яти рівнях структури поля, і периферія – 60%

семантичних множників, які трапляються у структурі поля лише по одному разу. Причому більшість з них з – 80,95% зустрічається на п'ятому рівні семантичного поля.

Як показують результати аналізу структури семантичного поля поняття *Quantity*, не тільки функціональні характеристики, а й системні ознаки мовних одиниць, зокрема, їхня семантика так само підкоряється дії закону переваги.

3. Більшою кількістю похідних характеризується поняття на позначення величини, або вимірювання *measurement*, однак найчастотнішим є семантичний множник *amount* на позначення множинності.

Перспективним для подальшого дослідження є зіставлення результатів аналізу структури семантичних полів поняття *Quantity* в системі англійської мови й поняття *Кількість* в системі української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аристотель. Метафизика. Соч. в 4-х томах, Т. 1. – М., 1975. – 543 с.
2. Бобкова Т. В. Логіко-філософський аналіз концепту "Кількість" і його представлення в тлумачних словниках англійської, української і російської мов // Нова філологія. – № 36. – Запоріжжя, 2009. – С. 99-103.
3. Панфилов В. З. Гносеологические аспекты философских проблем языкознания. – М.: Наука, 1982. – 357 с.
4. Левицкий В. В. Семасиология. – Винница: Нова Книга, 2006. – 512 с.
5. Русский семантический словарь (Опыт автоматического построения тезауруса: от понятия к слову) / Отв. ред. С. Г. Бархударов. – М.: Наука, 1983. – 568 с.
6. Перебийніс В. І. Лексикографічне забезпечення навчального процесу з іноземної мови / Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія "Філологія", 1999. – Т. 2. – № 1. – С. 12-19.
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 1905 p.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2010 р.

Бобкова Т. В. Структура семантического поля понятия Quantity.

В статье анализируется структура семантического поля понятия Quantity на материале дефиниций Oxford Advanced Learner's Dictionary. В работе установлены границы семантического поля исследуемого понятия и количественные характеристики его структуры. Проанализированы единицы и уровни этого поля, которые считаются результатами познания действительности, которые изучаются сквозь призму английского языка.

Bobkova T. V. Structure of the Semantic Field of Notion Quantity.

The article deals with structure of the semantic field of notion Quantity based on explications of Oxford Advanced Learner's Dictionary. This paper studies the boundaries and quantitative features of structure of the semantic field. The units and levels of this field which are the results of cognition of reality examined in the light of the English language have been considered.